

ФОРМУВАННЯ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

На основі узагальнення економічних закономірностей та ринкових чинників соціально-економічного розвитку суспільства, за допомогою традиційних аналітичних методів й сучасних джерел інформації запропоновано науково-методичне й інформаційне забезпечення аналізу проблем формування робітничих кадрів у сфері туризму.

On the basis of generalization of economic conformities to law and market factors of socio-economic development of society, by traditional analytical methods and modern information generators, it is offered scientifically methodical and informative providing of analysis of problems of forming of workings shots in the field of tourism.

Ключові слова: формування робітничих кадрів, сфера туризму, сільський зелений туризм, сільське населення.

Key words: forming of workings shots, sphere of tourism, rural green tourism, rural population.

ВСТУП

Сферою, яка відіграє важливу роль у економічному розвитку багатьох країн світу на сьогодні є ринок туристичних послуг. Насамперед, це пов'язано із підвищенням впливу сфери послуг на розвиток міжнародних зв'язків, можливість поповнення валютних надходжень держави, поліпшення економічного стану країн та їх окремих регіонів.

Важливу роль у темі зазначеної статті відіграє саме фактор формування робітничих кадрів у сфері туризму, зокрема, сільському зеленому туризмі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

В сучасних умовах у світовому масштабі розвиток туристично-рекреаційної галузі є одним з найбільш динамічних, що обумовлено процесами глобалізації, підвищенням стандартів життя в економічно розвинутих країнах, масштабними інвестиціями у привабливі туристичні регіони, підвищенням мобільності населення. За дослідженнями Світової туристичної організації (СТО), у базовому 1995 році найбільша питома вага у приїомі міжнародних туристів належала країнам Європи (59,8%) та Америки (19,3%) [14].

Європейський та Американський макрорегіони є і надалі залишаються найпривабливішими для туристів. У 2008 році обсяги аквізицій до Європи становили 63%, а до Америки — 21% від загального обсягу міжнародного туризму. Щорічне зростання міжнародних туристичних потоків у світовому масштабі на період до 2020 року

за прогнозами СТО складатиме 5,2%. До 2010 р. очікується збільшення туристів до 1006,4 млн осіб (кожний шостий мешканець планети), а до 2020 р. — 1561,1 млн осіб. При щорічному зростанні на 8% обсяг туристичного прибуття до Китаю досягне до 2020 року 137,1 млн. Другим за популярністю туристичним напрямком стануть США (102,4 млн), далі Франція (93,3 млн), Іспанія (71,0 млн), Гонконг (59,3 млн). Найбільшими країнами-постачальниками туристичних потоків стануть Німеччина, Японія, США, Китай, Великобританія [4].

Туристична галузь стає лідером світової економіки. На частку туризму припадає близько 14% світового валового продукту, понад 35% обсягів послуг світової торгівлі, 15% світових споживчих витрат, 9% загального обсягу інвестицій та 5% податкових надходжень. У сфері туристичних послуг зайнятий кожен десятий працівник, це понад 260 млн осіб. Прибутки від туризму в 2010 р. становитимуть 922 млн дол. США, а до 2020 р. прогнозується до 2,0 трлн. дол. США [4].

Україна займає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпечення природними та антропогенними туристично-рекреаційними ресурсами, що потенційно здатні сформувати суттєву зацікавленість вітчизняних та іноземних туристів.

Особливості розвитку туризму та сільського зеленого туризму, зокрема, в сучасних умовах визначені у працях вітчизняних Васильєва В.П. [3], Гловацької В.В. [5], Гречаник В.П. [6], російських дослідників Броннікова В.В. [1], Бухтоярової І. В. [2], Трехлеба П. С. [15]. Разом з тим, практично

Таблиця 1. Показники туристичної діяльності
(тис. осіб)

№ п/п	Показник	Роки						
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	14849	14729	14795	15488	16454	16875	17335
2	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну	9174	10517	12514	15629	17631	18936	23122
3	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України	2175	2265	2857	1890	1826	2206	2864
	у тому числі:							
	- іноземні туристи	416	418	591	436	327	299	373
	- внутрішні туристи	1488	1545	1992	1012	932	1039	2155
4	Переваги внутрішнього та в'їзного туризму (%)	87,5	86,6	90,4	76,6	68,9	57,4	88,4

Розраховано за [12].

відсутні дослідження з питань формування робітничих кадрів для даної сфери.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток туристично-рекреаційної галузі в Україні протягом останніх років у цілому характеризується позитивною динамікою, збільшенням показників внутрішнього та в'їзного туристичних потоків.

Щороку збільшується перевага внутрішнього та в'їзного туризму, у 2007 році вона становила 88,4% від усіх туристів, що на 31% більше ніж у попередньому 2006 році. Значно більше іноземних громадян відвідують Україну, ніж громадяни країни виїжджають за кордон (табл. 1).

Як зазначає Варишко Г.Я., внаслідок соціально-економічних трансформацій в аграрному секторі економіки України: катастрофічного спаду сільськогосподарського виробництва, який спричинила економічна криза 90-х років, що призвело до небувалого росту безробіття і збідніння сільського населення, спонукав окремих його представників до пошуку інших видів діяльності та доходів; підтримка сільського туризму органами влади різних рівнів і галузевої спрямованості, насамперед, у сферах аграрної політики, культури і туризму, регуляторної політики і підприємництва, молодіжної політики і спорту, праці і соціальної політики тощо — актуальною стає активізація сільського населення до підприємницької діяльності зокрема, у сфері сільського зеленого туризму. І, звичайно, значним позитивним чинником є вагома підтримка, яка надається міжнародними благодійними фондами.

Водночас досвід багатьох країн світу свідчить про наявність глобальної (загальносвітової) тенденції деаграризації національних економік, тобто стійкого зменшення частки сільського господарства у виробництві валового внутрішнього продукту, економічному зростанні, а також у структурі зайнятості населення. Відбувається це не за рахунок спаду виробництва у сільському гос-

подарстві, а внаслідок вищих темпів розвитку інших галузей і видів діяльності. Таким чином, створюються умови для зайнятості позааграрними видами діяльності осіб, які вивільняються з сільського господарства внаслідок розвитку в ньому техніко-технологічного прогресу. У багатьох сільських регіонах Європи сільське господарство більше не є найважливішою формою використання землі й діяльністю сільської громади. Так, частка громади, що працює у сільськогосподарському секторі, складає від 30% їхньої загальної кількості в Греції, до 2—7% — в Нідерландах і Великобританії.

Щоб при цьому не обезлюднювались сільські території, органи влади і самоврядування за активної участі сільських громад і громадських організацій вживають спеціальних заходів до того, щоб якомога більше видів несільськогосподарської діяльності розвивалось саме у сільській місцевості. І навіть для того, щоб виробники сільськогосподарської продукції займались несільськогосподарськими видами діяльності та завдяки цьому отримували вищі доходи. Іншими словами, йдеться про диверсифікацію сільської економіки та диверсифікацію зайнятості сільського населення, важливим результатом якої є зростання доходів сімей, а також наповнюваності місцевих бюджетів. А зростання доходів селян і органів місцевого самоврядування — важлива запорука підвищення якості життя на селі, розвитку сільської інфраструктури, формування сприятливого життєвого середовища для розвитку того ж таки сільського господарства.

Українське село має надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, даровані природою мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Села в Україні багаті індивідуальним житловим фондом, добрими і працьовитими людьми. Водночас гострою проблемою багатьох сіл є зростаючий надлишок робочої сили. Враховуючи відсутність капіталовкладень на створення нових робочих місць у сільській місцевості України, на загальнодержавному рівні більше уваги варто приділяти тим галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів. До таких галузей належить сільський зелений туризм, який тривалий час практикується в Україні. Адже в селах з відповідною рекреаційною базою завжди було багато відпочивальників. Найбільше це стосується сіл, що розташовані на берегах річок, морів та в гірській місцевості.

У Криму ще з "давніх давен" одночасно з культурою сільського господарства розвивалися традиції сільської гостинності. Так, знахідки із старогрецьких садиб "на краю Ойкумени" — в північно-західному, східному Криму — красномовно говорять, що їх власники були хлібосолями господарями, здатними забезпечити своїм гостям достатні умови комфорту навіть в античну епоху.

В Україні існують усі передумови розвитку відпочинку в селі, який можна розглядати як специфічну форму підсобної господарської діяльності у сільському середовищі з використанням природного та культурного потенціалу регіону, або як форму малого підприємництва, що дає можливість певною мірою вирішити проблему зайнятості сільського населення, покращити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потенціал сільської місцевості. Справа розвитку сільського зеленого відпочинку має реальну державну перспективу і сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації сільської місцевості, активізує розвиток багатьох галузей економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство тощо).

Найбільш пріоритетними районами для розвитку сільського зеленого туризму в Україні є такі: західний регіон — Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Хмельницька області; південний регіон — АР Крим, Запорізька, Миколаївська, Херсонська області; центральний і північний регіони — Київська, Полтавська, Чернігівська області.

Чисельність населення, яка зайнята в аграрному секторі України впродовж останніх років мала загальну тенденцію до скорочення і у 2007 р. складала 3484,5 тис. осіб. Економічна активність сільського населення у віці 15—70 років у цьому році знаходилась на рівні 65,1%, населення працездатного віку — 72,3%. Питома вага працюючих у секторі самостійної зайнятості серед сільського населення протягом останніх років складала біля 46%.

Розвиток самостійної зайнятості відбувається переважно за рахунок активізації трудових відносин у неформальному секторі економіки України, який стає основним місцем праці для кожного другого з числа зайнятих селян. Проблемним залишається питання якісного кадрового забезпечення аграрного сектора [10].

Отже, необхідно знайти нові види діяльності, які доповнили б сільськогосподарську діяльність. Пошук підходів до вирішення цієї задачі пояснює підвищену увагу до сільського зеленого туризму, що за швидкого розвитку може оживити багато сільських регіонів. Статистичні дослідження доводять, що 35% городян у країнах ЄС віддають перевагу відпустці в сільській місцевості. У Нідер-

ландах їхня частка особливо висока — 49%. Загалом у сільській місцевості країн ЄС на ринку понад 2 млн ліжко-місць.

В Україні, на жаль, облік осіб що відпочивають у сільській місцевості як-то громадян України, так і туристів, що приїхали на відпочинок з інших країн світу, практично відсутній. Певною мірою обліковуються садиби та надається організаційно-консультативна (навчальна, інформаційна та методична) допомога власникам осель у областях відділеннями громадської організації "Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні" (СЗТ).

Не ведеться також державний статистичний облік і тих господарів садиб, які пропонують надання послуг сільського зеленого туризму. Натомість, за оптимістичними науковими прогнозами, сільський туризм, для прикладу, лише в Карпатському регіоні має сформувані потужний сегмент ринку і "контролювати" від 35 до 45 % усіх туристичних потоків у цей регіон. Певний організаційний поштовх може відбутись у рамках проекту Європейського Союзу "Програма транскордонного співробітництва Польщі, Білорусії і України на 2007—2013 роки", де передбачається розвиток сільського зеленого туризму як одного з пріоритетних напрямів сільського туризму.

Станом на 2003—2005 рр. кількість туристів, які відвідують Українські Карпати, становить близько 1,5 млн осіб щорічно. З них понад 150 тис. — гості з інших країн [9].

У всіх районах Закарпатської області у 2007 році послуги сільського зеленого туризму надавало близько 500 осель, в тому числі 50 домогосподарств діє цілорічно [14, с. 21]. У Івано-Франківській області було офіційно зареєстровано 318 господарств, розрахованих на 2752 ліжко-місця. Темпи приросту становили у 2007 році 29,3%, а порівняно з 2002 роком кількість господарств збільшилось більше як в 2 рази. Збільшуються доходи робітників-власників домогосподарств: у 2007 році дохід становив 9,4 млн грн. що у 8 разів більше, ніж у 2002 році. Слід зазначити, що протягом 2002—2007 років спостерігається зростання ціни на послуги проживання — 75 грн. і харчування — 48 грн. [13, с. 361]. У Криму на сьогодні СЗТ об'єднує близько 60 господарів сільських садиб, працівників культурно-етнографічних центрів різних етнічних громад народів Криму і майстрів народних промислів [7].

Разом з тим, спостерігається гострий дефіцит фахівців, здатних ефективно працювати в умовах туристичної галузі на селі. Тому одним з елементів політики розвитку сільського зеленого туризму є оптимізація процесів підготовки адекватного кадрового потенціалу. Створення динамічного ринку праці потребує комплексної діяльності широкого спектру напрямів, базовими з яких є праце-

влаштування незайнятих, їх соціальна адаптація і психологічна підтримка, професійне навчання і консультування. Однією з проблем формування робітничих кадрів у сфері зеленого туризму, на думку автора, є відсутність спеціальностей (професій), кваліфікаційна характеристика яких могла б охопити всю сферу з надання послуг сільсько-зеленого туризму. Як приклад, автор пропонує внести до Класифікатору професій професію "Майстер сільського зеленого туризму".

Підготовка кадрів для сфери відпочинку на селі здійснюється шляхом запровадження різних форм післядипломної освіти, обміну досвідом роботи, у тому числі перепідготовка кадрів з числа незайнятого сільського населення.

Наприклад, у Чернівецькій області представництвом Ради з туризму Карпатського регіону в Чернівецькій області, районними державними адміністраціями, обласним центром зайнятості, управлінням з питань туризму обласної державної адміністрації, проводяться навчальні семінари для власників приватних садиб з основ організації обслуговування туристів, правових аспектів діяльності, рівня якості послуг [8, с. 11].

У Школі сільського зеленого туризму СЗТ запроваджується програма професійного навчання "Основи знань щодо надання послуг з організованого відпочинку в агрооселях". У програмі для професійного навчання безробітних з курсу "Організація надання послуг у сфері сільського зеленого туризму" рецензована автором і затверджена Державним центром зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України передбачається: вивчення основних організаційних, економічних, соціальних та правових засад ведення особистого селянського господарства; теоретичних основ сільського зеленого туризму як діяльності; практичних аспектів організації та проведення цього виду туризму. Приділяється увага висвітленню вітчизняного та закордонного досвіду.

Серед потенційних клієнтів для відпочинку в українському селі є шанувальники "сентиментального" туризму, особливо українська діаспора США і Канади, аматори етнографічного та екологічного туризму. Приїзду іноземців з інших країн перешкоджає також відсутність знання господарями іноземних мов, 20 % господарів не знають жодної іноземної мови [9].

Натомість наші сусіди, зокрема Туреччина при підвищеному рівні обслуговування у готелях значно понизили ціни, і при цьому вивчили російську мову, і не тому, що "нею розмовляв Ленін", а тому, що великі кошти залишають російські туристи.

З огляду на ці реалії, необхідно проводити навчання власників агроосель окрім прийомів обслуговування, іноземним мовам. Це найсуттєвіша

проблема, яка стоїть нині на перешкоді виходу сільського зеленого туризму України на міжнародний ринок. Тому досі маємо таку сумну статистику: в польських, словацьких і румунських Карпатах щорічно відпочиває на один-два порядки більше західноєвропейських туристів, ніж в українських Карпатах.

Одночасно, поруч з власниками оселі де проживають і харчуються туристи, сільське населення здатне отримувати реальні доходи і від таких видів діяльності, як:

- облаштування туристичних маршрутів;
- облаштування й експлуатація стоянок для туристів;
- робота гідом чи екскурсиводом;
- транспортне обслуговування туристів;
- медичне обслуговування туристів;
- егерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство);
- прокат туристичного спорядження;
- послуги приймання туристів;
- підготовка культурних програм;
- народні промисли;
- навчання у "навчальних закладах" для типових сільських розваг — кінні та віслюкові школи, школи рибальства, мисливства. У Криму — школи археологічні, гірського велосипеду, яхтингу та дайвінгу;
- виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів харчування;
- реалізація туристам ягід та грибів.

Більшість господарів надають послуг, харчування, яке базується на продуктах, вироблених у власному господарстві. Утім, для туристів не обов'язково готувати окремо, оскільки це є однією з характерних рис сільського відпочинку.

Якщо подивитися на дану ситуацію з позицій стійкого розвитку сільських територій, то будь-яка діяльність, спрямована на створення робочих місць і збільшення доходів населення, заслуговує на підтримку, особливо якщо вона здійснюється у несприятливих умовах — у сільській "глибинці", на депресивних територіях тощо. Сільський господар, який розміщує і харчує гостей-туристів, на якийсь час сам створює робоче місце собі чи членам своєї сім'ї, збільшує свій дохід, отже, цілком справедливо може розраховувати на підтримку. Але від діяльності сільських господарів суспільство отримує ще й додаткові блага: стабілізується демографічна ситуація на селі, залишаються обжитими території, відтворюється людський потенціал сільського господарства. Тому, в багатьох країнах діяльність сільського населення, що кваліфікується як агротуризм (у нас — сільський зелений туризм), користується максимальними перевагами.

Визначальним є віднесення діяльності з організації відпочинку на селі до ведення особистого

підсобного господарства та підприємницької діяльності, що має базуватися на правових засадах залежно від наявної кількості ліжок-місць (до 8 ліжок — ведення особистого підсобного господарства, прибутки від якої не повинні оподатковуватися, більше 8 ліжок — підприємницька діяльність та оподаткування згідно чинного законодавства) та достатніх умов для обслуговування відпочивальників.

Таким чином, туристично-рекреаційна галузь у країні, зокрема сільський зелений туризм формує робітничі кадри — створюючи нові робочі місця (в т.ч. для вразливих верств населення), підвищує доходи громадян, збільшує доходи бюджетів, зменшує соціальну напругу в туристично-рекреаційних місцевостях, стимулює розвиток супутніх галузей, активізує інвестиційну діяльність в галузі, забезпечує розробку нових туристичних продуктів та підвищення якості існуючої пропозиції послуг [1].

ВИСНОВКИ ТА ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ

Отже, з одного боку сільський зелений туризм сьогодні — це надання послуг для відпочинку туристів у сільській місцевості, пов'язаного з їх перебуванням у будинку сільського господаря й використанням ресурсів місцевості. З іншого — дієвий інструмент стабільного соціально-економічного розвитку села, формування робітничих кадрів (у т.ч. для вразливих верств населення). Одночасно залишає бажати кращого якості та доступності підготовки робітничих кадрів.

Для вирішення проблемних питань, на думку автора:

— необхідно внести відповідні доповнення до чинного законодавства та вийти із законодавчою ініціативою щодо створення всеохоплюючої нормативної бази з цього питання;

— юридичним механізмом організації відпочинку на селі можуть бути законопроекти "Про сільський зелений туризм", "Про особисте підсобне господарство", відповідні норми Податкового кодексу України;

— розробити та внести до Класифікатора професій спеціальності (професії), кваліфікаційна характеристика яких могла б охопити всю сферу з надання послуг сільського зеленого туризму;

— у програмах професійного навчання, окрім прийомів обслуговування туристів, передбачити вивчення власниками агроосель іноземної мови;

— потребує розвитку статистика ринку сфери послуг сільського зеленого туризму.

Вельми актуальною є організація та проведення подальших глибоких і системних наукових досліджень з питань формування робітничих кадрів у сфері туризму та сільського зеленого туризму зокрема.

Література:

1. Бронников В.В. Благотворительность в организации социального туризма для малообеспеченного населения.: дис. ... канд. экономич. наук: 08.00.05 / В. В. Бронников. — М., 2005. — 135 с.
 2. Бухтоярова И. В. Статистический анализ рынка туристических услуг в России.: дис. ... канд. экономич. наук : 08.00.12 / И. В. Бухтоярова. — М., 2003. — 185 с.
 3. Васильев В.П. Сільський зелений туризм в Україні. Режим доступу: / <http://www.ecologylife.ru/tyrizm-2001/silskiy-zeleniy-turizm-v-ukrayini.html>
 4. Варишко Г.Я. Аналіз світового ринку туристичних послуг. Ринок туристичних послуг країн Європи та США / Г.Я. Варишко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб.наук.пр. — Дніпропетровськ: — 2009. — С. 407—412. — Вип. 252.
 5. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм у системі сільського розвитку Івано-Франківського Прикарпаття // Агроінком. — 2006. — № 9—10. — С. 82—86.
 6. Гречаник В.П. та інші. До проблем розвитку туризму: світ і Україна // Вісник ДІТБ. — 2006. — № 10. — С. 160—168.
 7. Іващенко Т. Сільський зелений туризм — один з важелів євроінтеграції. Режим доступу: / <http://www-ki.rada.crimea.ua/kd/2005/35/tourizm.html>
 8. Програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2004—2010 роки. Режим доступу: / http://www.bucoda.cv.ua/tour/3/55_1.html
 9. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Режим доступу: / http://tourlib.net/statti_ukr/siltur7.htm
 10. Скидан О. Аграрная политика регулирования сельской занятости. Режим доступу: / Скидан О. // baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram/17/86.pdf
 11. Стан та перспективи розвитку туризму в Україні за 2003 рік. — К. : Державна туристична адміністрація України, Науковий центр розвитку туризму, 2004. — 182 с.
 12. Статистичний щорічник України за 2007 рік. Державний комітет статистики України. — Київ, 2008. — С. 505.
 13. Сімків А.Є., Продан І.І. Перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму в Івано-Франківській області / А.Є. Сімків // Економіка: проблеми теорії та практики: зб.наук.пр. — Дніпропетровськ: 2009. — С. 360—364. — Вип. 252.
 14. Сочка К. Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери / К. Сочка // Аналітичний звіт з базового дослідження стратегічного пріоритету Закарпатської області — Ужгород, 2007. — 30 с.
 15. Трехлеб П. С. Статистическая оценка туристической деятельности региона на основе спутникового счета туризма: дис. ... канд. экономич. наук: 08.00.12 / П. С. Трехлеб. — Сочи, 2002. — 185 с.
- Стаття надійшла до редакції 01.10.2009 р.*